

ІРИНА БАБІЙ
«ПЕРЕДО МНОЮ СТОЯВ СВІТ, НОВИЙ І ЧОРНИЙ..»
(КОЛОРИСТИКА У МОВІ В. СТЕФАНИКА)

У фольклорних і у художніх творах простежуємо двосторонність світу через зображення його світлим і темним. Так, на одні явища людина реагує усмішкою, на інші — слізьми. Світле бачиться у світлих, яскравих тонах, таких, що милують око, що створюють веселий настрій. Все світле, життєрадісне, як правило, позначає білий колір. Основним засобом у передачі темного служить колір чорний.

Оскільки прикметники *чорний* і *білий* є багатозначними (словники фіксують значну кількість прямих і переносних значень, семантичних відтінків), ці лексеми вживаються у найрізноманітніших контекстах. Як відомо, *чорний* і *білий* — основні кольори.

Своєрідно вводить ці кольори у свої новели Василь Стефаник. Світ у нього забарвлений у чорне і біле, рідше в інші барви. Таке чорно-біле сприймання світу зумовило той факт, що найчастіше вживаними у В. Стефаника є прикметники *чорний* і *білий*. *Білий* виступає конкретизуючим засобом у 79 випадках, *чорний* — у 81 (для зіставлення: *червоний* — 35, *синій* — 24, *зелений* — 19, *жовтий* — 8, *сивий* — 38, *сірий* — 3).

Чому ж найчастіше — *чорний*! Тому, напевне, що однією з характеристичних особливостей новел В. Стефаника є трагізм зображуваних подій і переживань персонажів: розорення, злидні, голод, убивства, сварки, передсмертні конання — все це зумовлено важким становищем сільської бідноти, на захист якої став новеліст. Недарма ж сучасники називали його співцем селянської душі і володарем дум селянських, поетом мужицької розпуки. Напевно, мало письменників, які б могли сказати так, як В. Стефаник: «..Я свою душу пустив у душу народу, і там почорнів з розпуки..» У центрі його творів — бідний селянин, який не знає, що таке радість, сміх. Чому ж радіти, коли навколо тебе — біда, слізи. Син неписьменного хлібороба з покутського села Русів, В. Стефаник виріс серед цих сліз; бачачи все, він сприймав світ трагічним. Для художнього зображення новеліст відбирає найтрагічніші факти з життя галицького селянства. Тому й переважають темні тони у зображенні світу.

Передаючи почуття, настрої персонажа, В. Стефаник лише зрідка змальовує окремі риси його зовнішності — переважно ті, що виражають переживання (вираз очей, загальний вигляд обличчя, жести тощо). Автор не бачить потреби подавати повний паспортний портрет. При описі зовнішності персонажа виділяє лише характеристику, причому вона включає в себе колористичний елемент. Письменник дає лише портретну деталь: чорні очі, чорне волосся чи обличчя — і читач уявляє певну рису, можливо, настрої героя: «*Чорні* очі віщували йому згубу» («Злодій»); «По *чорнім* нечесаним волоссям спливала мука і біль, а губи заціпилися, аби не кричати» («Кленові листки»).

Дуже рідко письменник зображує чорним одяг персонажа, на позначення кольору одягу він частіше використовує білий, сивий, синій, червоний.

«Взагалі зовнішність чи одяг персонажів, чи місце дії не цікавлять В. Стефаника самі по собі. Він не терпів, коли слово чи речення не било в ціль, «заокруглювало», послабляло тонус твору», — відзначав М. Грицюта. Кожна риса, жест і под. у нього надзвичайно вагомі, несуть додаткову інформацію. Характерною ознакою творчого стилю новеліста є лаконізм, стислість викладу.

Пейзаж В. Стефаника — короткий, «січений», письменнику досить декількох штрихів у змалюванні природи, хоча використані колористичні епітети є надзвичайно виваженими; часто, зокрема, чорний, крім вказівки на колір, набуває психологічного забарвлення. Це можна простежити при зображенні і людей, і природи у новелі «Палій». Головний герой новели, молодий парубок Федір йшов із села, щоб найнятися, отримати роботу. Він сповнений світлих надій, впевненості, і світ йому здається добрим, привітним, щедрим. Щоб наголосити на піднесеному настрої персонажа, автор описує таким і день: «Такої *ясної* днини, такого *ясного* сонця він ніколи вже не бачив». Зовсім протилежні кольори

використовує новеліст при описі іншого періоду життя, коли наймит Федір вже старий. Тепер переважають епітети на позначення темного кольору, що відповідають і настроєві наймита, приреченого на голодну смерть: *чорна пропасть стаєного снігу, чорні хмари*. «Десь то і не ніч, але *чорна* жура, що голосила по вуглах хати і дивилася на нього сивавим оком». Темні фарби є фоном для передачі важкого психологічного стану героя.

Досить часто у пейзажних замальовках В. Стефаніка можна простежити вживання контрастних кольорів. Зокрема, антонімічної пари *чорний — білий*.

Природа може бути ясною, світлою і може — похмурою, залежно від того, що відбувається з героями. Так, у змалюванні ситуацій, підпорядкованих висвітленню внутрішньої краси персонажів, їх високих почуттів або настрою персонажів у момент опису, В. Стефанік нерідко добирає епітети на позначення білого кольору. Причому прикметник *білий* автор також уживає часто, що можна пояснити фольклорними витоками, адже мова новеліста є глибоко народною. Описуючи природу, автор уживає означення *білий*, створюючи необхідний фон для зображуваного, виразніше розкриваючи внутрішній стан персонажа, викликаючи певний настрій, певне ставлення до описуваного. У творі «Вечірня година» зустрічаємо такий опис: «Відай тоді він говорив за ті *білі* хмарки. *Біла* хмарка, казав, із *золотими* берегами сунеться по небі та лишає поза собою *білі* лілії, а сама йде далі та сіє, сіє того цвіту по *синім* небі — та й за годину нема ні хмарки, ні лілій. Лиш *голубе* небо морщиться, як *голубе* море». Із симпатією та довірою говорить В. Стефанік про мовця як про щирого, відвертого людину, як про «доброго товариша». Тому і опис природи, вкладений в уста героя, є світлим, чистим, нічим не затьмареним.

У згаданому вірші в прозі «Моє слово» біле, світле уособлює все хороше, миле, радісне, а чорне — біду, нещастя, муки, горе. Ця паралель яскраво проступає у зіставленні двох світів. Доброго, щирого хлопчика-селяка автор зображує «*білим* і в *білій* сорочці, з *білим* волоссям»; і його світ уяви, «шовком тканий, світлом *білим* мережаний, а перлами обкиданий». Ось як говорить сам герой: «*Білими* губами упівголос буду вам казати про себе. Ні скарги, ні смутку, ні радості в слові не чуйте. Я пішов від мами у *біленькій* сорочці, сам *білий*, з *білої* сорочки сміялися. Кривдили мене і ранили. І я ходив тихонько, як *біленький* кіт... Листочок *білої* берези на смітті». І в той же час панський світ — чорний. «Передо мною стояв новий світ, новий і *чорний*. Мої слова невимовлені, мій плач недоплаканий, мій сміх недосміяний! Лягли ви на мене, як лягає *чорне* каміння зламаного хреста на могилу в чужині! Ліворуч *чорна* машина, що з червоного рота прокльони стогне». Зрозуміло, що чорний новий світ принесе цьому хлопчику горе, біду, сльози. На цьому наголошує автор, а підкреслюють колористичні прикметники *чорний* і *білий*, що служать для втілення авторського задуму.

Інколи означення кольору розкривають навіть соціальний стан персонажів. У новелі «Палій» В. Стефанік, показуючи існуючі в селі два протилежні соціальні стани, добирає для їх характеристики і відповідні протилежні барви: «Коло громадської канцелярії стояли дві купки. Одна *обдерта, чужа* на селі, *апатична, друга чиста, біла, охоча* — наймити і газди». Епітети вжиті в протиставленні і є засобом антитези: *обдерта, чужа, апатична* — *чиста, біла, охоча*. Характеризуючи першу групу людей такими означеннями, автор підкреслює злиденність, бідність, важку працю наймитів. Зовсім інші епітети використовує новеліст для опису газдів, їх купка — *чиста, біла, охоча*, що свідчить про заможне життя хазяїв. Ось які широкі семантико-стилістичні можливості колористичних означень.

Як бачимо із аналізу вживань *чорного* і *білого*, часто основне значення прикметників — вказівка на колір — розширюється. І, взагалі, ніби розчиняється; означення стають показниками характеристики предмета, явища чи подають їх читачам із психологічного боку.